

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД В ОСВІТІ

УДК 355.23:339.19

<https://doi.org/10.28925/2312-5829/2024.4.6>

Олег ПАВЛЕНКО,

начальник кафедри загальновійськових дисциплін
Військового інституту телекомунікацій та інформатизації
імені Героїв Крут,
кандидат педагогічних наук,
вул. Князів Острозьких, 45/1,
м. Київ, Україна

oleg_pavlenko2003@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0001-8752-1949>

Сергій ЗАБОЛОТНИЙ,

начальник кафедри психології, педагогіки
та соціально-економічних дисциплін
Національної академії Державної прикордонної служби України
ім. Богдана Хмельницького,
кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник,
вул. Шевченка, 46,
м. Хмельницький, Україна

ZSergij1978@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0003-3714-8570>

Олена ЗАБОЛОТНА,

доцент кафедри прикордонного контролю
Національної академії Державної прикордонної служби України
ім. Богдана Хмельницького,
кандидат педагогічних наук, доцент,
вул. Шевченка, 46
м. Хмельницький, Україна

zabolotna250482@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0001-8501-0555>

Наталія ПОТАПЧУК,

провідний науковий співробітник науково-організаційного відділу
Національної академії Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького,
доктор психологічних наук, професор,
вул. Шевченка, 46
м. Хмельницький, Україна

natapotapchuk@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-8303-6196>

Ірина КОВАЛЬСЬКА,

провідний науковий співробітник науково-організаційного відділу
Національної академії Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького,
кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник,
вул. Шевченка, 46
м. Хмельницький, Україна

kora_1@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-7440-2497>

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ У ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ

У статті узагальнено та проаналізовано досвід застосування інноваційних підходів до формування управлінської компетентності майбутніх офіцерів підрозділів зв'язку в процесі професійної підготовки у вищих військових навчальних закладах України. Визначено, що методи навчання та технологія формування управлінської компетентності майбутніх офіцерів підрозділів зв'язку визначаються з урахуван-

ням функцій управлінської діяльності офіцерів зазначених підрозділів і сукупності управлінських якостей, які потрібно вдосконалити, щоб сформувати комплекс компонентів управлінської компетентності кваліфікованого керівника військового підрозділу. Авторами схарактеризовано особливості формування управлінської компетентності майбутніх офіцерів підрозділів зв'язку через застосування в освітньому процесі вищих військових навчальних закладів України ділових (командно-штабних) ігор; навчання на основі імітаційного моделювання; інформаційно-комунікативних технологій; тренінгових технологій і методів фасилітації; проблемного навчання та ситуаційного підходу, що забезпечує цілісність, безперервність й професійну орієнтованість освітнього процесу. Виявлено, що застосування систем імітаційного моделювання у підготовці військових фахівців дозволяє: значно скоротити вартість тактичних, тактико-спеціальних та інших навчань, які проводяться в реальному вимірі на полігонах; урізноманітнити можливі сценарії бойових операцій, що дозволить досягти широкого спектру навчальних цілей та відпрацювати тактику й прийоми дій, які важко відтворити в реальному середовищі та вимагають певного допоміжного обладнання, несуть ризики екологічній безпеці та життю і здоров'ю військовослужбовців; підвищити рівень тактичної підготовки командирів різної ланки, що в подальшому може зберегти життя та здоров'я військовослужбовців під час реальних бойових дій. Розглянуто специфіку застосування інноваційних засобів для підготовки офіцерів підрозділів зв'язку. Проводиться низка професійно орієнтованих тренінгів, а також розгорнуто та впроваджено навчально-тренувальний комплекс із програмною платформою, що забезпечує контроль фізичного, програмного та віртуального середовища. Цей комплекс дозволяє впроваджувати та керувати сценаріями проведення тренувань і практичних вправ за напрямом захисту інформації та кіберзахисту, зокрема з можливістю віддаленого підключення користувачів з інших військових частин та організацій. Застосування зазначених інноваційних засобів відбувається в межах формальної, неформальної та інформальної освіти, водночас вони мають різний рівень впливу на формування управлінської компетентності майбутніх офіцерів підрозділів зв'язку.

Ключові слова: управлінська компетентність, підходи, майбутні офіцери підрозділів зв'язку, професійна підготовка, вищий військовий навчальний заклад.

Постановка проблеми. Сьогодні, в умовах розв'язаної росією війни, актуальності набуває питання створення системи підготовки офіцерів нової формації, у відповідності із вимогами передових армій світу й стандартів НАТО. Офіцерам Збройних сил України (далі — ЗСУ) необхідно мати загальні теоретичні знання з основ управління, менеджменту, лідерства, з питань управління персоналом і службово-бойової діяльності підрозділів ЗСУ. Особливості управлінської діяльності, складність і змістовність управлінських функцій, сучасні функції офіцерів-зв'язківців зумовлюють вимоги, що потребують наявності в них цілісного комплексу професійно-управлінських якостей (Повстин, 2018, с. 131). Тому особливої уваги набуває дослідження інноваційних підходів до формування управлінської компетентності майбутніх офіцерів підрозділів зв'язку у вищому військовому навчальному закладі (далі — ВВНЗ) в процесі професійної підготовки.

Аналіз останніх наукових публікацій і досліджень. На сьогодні формування управлінських якостей майбутніх офіцерів підрозділів зв'язку в процесі їхньої підготовки до професійної діяльності є актуальною проблемою сучасних вітчизняних і зарубіжних наукових досліджень. Успішна реалізація функцій управління вимагає постійного вдосконалення професійно-управлінських якостей фахівців у різних галузях. Аналізу управлінських якостей керівників присвячені праці А. Балицької, В. Брагіна, В. Гречко, Т. Люшина, М. Козяра, В. Короля, І. Лаухіна. Практичні аспекти підготовки управлінських кадрів

у системі підвищення кваліфікації досліджували Ю. Забродін, А. Ліпенцев. Формування готовності до управлінської діяльності майбутніх магістрів військово-соціального управління досліджував О. Бойко. Психологічні особливості розвитку управлінської компетентності майбутніх магістрів військового профілю розглядав Т. Мацевко. Проте, попри доволі велику кількість досліджень, детальне вивчення інноваційних підходів до формування управлінської компетентності майбутніх офіцерів підрозділів зв'язку в процесі професійної підготовки ще не проводилось.

Мета статті — схарактеризувати сучасні підходи та досвід формування управлінської компетентності майбутніх офіцерів підрозділів зв'язку у вищих військових навчальних закладах ЗСУ в процесі професійної підготовки.

Виклад основного матеріалу. У сучасних умовах управлінська компетентність майбутніх офіцерів підрозділів зв'язку ЗСУ формується у процесі професійної підготовки у ВВНЗ і є складовою їх професійної компетентності, інтегрованою особистісною і професійною якістю, яка характеризується як цілісна система взаємопов'язаних і взаємозумовлених компонентів, що забезпечують ефективне виконання офіцером підрозділів зв'язку ЗСУ функцій управлінської діяльності відповідно до посадових обов'язків та особливостей військово-професійного середовища й проявляється в стилі управління, управлінській етиці й поведінці. Зазначена компетентність є складним індивідуально-професійним утворенням, що поєднує професійні теоретичні знання, практичні уміння, навички, особистісні якості для ефектив-

ного здійснення управлінської діяльності. Зміст управлінської компетентності майбутніх офіцерів підрозділів зв'язку ЗСУ охоплює знання відповідних принципів, форм і методів управління особовим складом ввіреного командира підрозділу для забезпечення успішного виконання поставлених професійних завдань. Управлінська компетентність визначає здатність ефективно керувати підрозділом, приймати обґрунтовані рішення в динамічних умовах, забезпечувати безперерйну роботу систем зв'язку та взаємодіяти з іншими підрозділами.

Управлінська компетентність майбутнього офіцера зв'язку передбачає не лише глибоке розуміння технічних аспектів систем зв'язку, а й розвинуте стратегічне мислення, лідерські якості, ефективні комунікативні навички, стійкість до стресу та вміння вирішувати конфлікти. Такий комплекс компетенцій дозволяє ефективно керувати підрозділом, приймати обґрунтовані рішення в динамічних умовах та забезпечувати безперерйну роботу систем зв'язку.

Структура управлінської компетентності майбутніх офіцерів підрозділів зв'язку ЗСУ містить мотиваційно-ціннісний, когнітивний, операційно-діяльнісний та особистісний компоненти, які тісно пов'язані з основними структурними елементами управлінського процесу в підрозділах зв'язку ЗСУ. Визначення структури управлінської компетентності дозволяє голістично розглядати компетентність майбутніх офіцерів у питаннях управлінської діяльності з урахуванням специфіки військово-професійного середовища, особливостей службово-бойової діяльності та вимог до особистості фахівців цього профілю.

Ефективність процесу формування управлінської компетентності майбутніх офіцерів підрозділів зв'язку залежить від методів і технологій навчання, які потрібно добирати з урахуванням мети, дидактичного характеру та змісту професійної підготовки, цілеспрямовано застосовувати для активізації інтелектуального розвитку курсантів, усвідомлення ними необхідності формування та вдосконалення професійно важливих управлінських якостей, вироблення вмінь і навичок управління та прагнення до самореалізації в управлінській діяльності. З огляду на це методи навчання та технологія формування управлінської компетентності майбутніх офіцерів підрозділів зв'язку, як і зміст навчання, визначаються з урахуванням функцій управлінської діяльності офіцерів підрозділів зв'язку й сукупності управлінських якостей, які потрібно вдосконалити, щоб сформувати комплекс компонентів управлінської компетентності кваліфікованого керівника військового підрозділу.

До основних педагогічних способів і прийомів формування управлінської компетентності під час професійної підготовки майбутніх офіце-

рів у ВВНЗ О. Повстин відносить: «...включення курсантів у реальні умови управлінської діяльності або їх моделювання в освітньому середовищі; підвищення темпу навчально-професійної діяльності, зменшення часу, відведеного на прийняття управлінських рішень і виконання завдань; розв'язання управлінських завдань, ускладнених недостатністю інформації, активною протидією, наявністю елементів ризику і небезпеки; введення в заняття непередбачених перешкод і труднощів; застосування вправ із порівняння та класифікації цілей управлінської діяльності за важливістю, складністю, термінами досягнення; використання завдань, що вимагають самостійного вирішення та творчого підходу; штучне створення ситуації, що призводить до часткової невдачі та вимагає більшої активності та вищого рівня підготовленості; постановка завдань і створення ситуацій, що вимагають самостійних і організованих дій; постановка і вирішення завдань керування підрозділом у різних службових і бойових умовах» (Повстин, 2018, с. 129).

Водночас нині для ефективного формування управлінської компетентності в процесі професійної підготовки майбутніх офіцерів особливого значення набувають сучасні технології електронного навчання, системи управління навчанням (Learning Management Systems), електронні навчальні комплекси, можливості для мобільного навчання курсантів в умовах відриву від навчання (військове стажування, наряди, підготовка до парадів).

У межах нашого дослідження нами було проаналізовано й узагальнено досвід застосування передових технологій формування управлінської компетентності в процесі професійної підготовки майбутніх офіцерів, через застосування в освітньому процесі:

- ділових (командно-штабних) ігор, навчання на основі імітаційного моделювання;
- інформаційно-комунікативних технологій;
- тренінгових технологій і методів фасилітації;
- проблемного навчання та ситуаційного підходу.

Розглянемо детальніше досвід застосування зазначених технологій в освітньому процесі Військового інституту телекомунікацій та інформатизації імені Героїв Крут. Сьогодні важливим методом формування управлінської компетентності майбутніх офіцерів-зв'язківців ЗСУ є проведення *ділових (командно-штабних) ігор*.

Загалом ігрові технології у підготовці майбутніх офіцерів — це сукупність методів навчання, які дозволяють залучити курсантів в умовах вищого військового навчального закладу до дій у змодельованих, професійно орієнтованих ситуаціях з метою формування у них управлінських знань, умінь і навичок, а також особистих якостей

у процесі вирішення поставлених службово-оперативних завдань.

У військових та правоохоронних ВНЗ, як зазначає В. Мірошніченко, педагогічна гра застосовується як «...ефективний спосіб педагогічного впливу та використовується зокрема в межах вивчення спеціальних дисциплін, його застосування в рамках вивчення теоретичних предметів відбувається більш повільно. Водночас у процесі професійної підготовки курсантів ВВНЗ активно використовується педагогічна бліц-гра як різновид ігрових технологій, базовими характеристиками якої є: обмежена кількість учасників, швидкість підготовки та реалізації, а також отримання необхідного результату, обмежена функціональна спрямованість, динамічність розгортання обстановки, проєктована і керована емоційна напруженість; обмежений термін часу; охоплення необхідного освітнього контенту, імітації окремих умов і форм професійної діяльності» (Мірошніченко, 2005).

Мета ділової гри в рамках управлінської підготовки майбутніх офіцерів ЗСУ передбачає розвиток професійних компетенцій офіцерів у виконанні своїх функціональних обов'язків під час підготовки та ведення службово-бойової діяльності й здійснення всіх видів забезпечення. Завданнями ділової гри є: перевірка рівня отриманих знань, стимулювання самостійного вивчення навчального матеріалу; розвиток логічного мислення, винахідливості, кмітливості, комунікабельності; формування навичок толерантного ведення публічних виступів, дискусій; прогнозування поведінки особистості й колективу в умовах, що постійно змінюються.

Особливості розвитку професійної компетентності офіцерів-прикордонників за допомогою ділових ігор досліджував В. Собко. Так, на думку автора, «...зміст роботи керівництва грою передбачає: нарощування обстановки та розіграшу дій. Здійснюються з метою створення ситуації реальних дій, показати тенденцію зміни обстановки і добитися від тих, хто навчається, правильного реагування та життя необхідних заходів для успішного виконання завдань. Розіграш дій полягає у послідовному нарощуванні керівництвом ділової гри обстановки з урахуванням рішень командирів, які навчаються, та дій підрозділів противника у реальному часі. Під час розіграшу дій слухачі оцінюють обстановку, приймають рішення, визначають завдання (здійснюють управління) підрозділів, організують взаємодію, забезпечення, управління, здійснюють контроль виконання завдань; організують заслуховування та оцінку рішень; оцінку якості розроблених документів із планування, вивчення методів роботи підлеглих, організації роботи органу управління; оцінку знань функціональних обов'язків персоналу у складі органу управління» (Собко, 2013, с. 218).

Одним із перспективних напрямків підвищення рівня підготовки військових фахівців, на наш погляд, є використання *систем імітаційного моделювання* (далі — СІМ) в організації освітнього процесу у вищих військових навчальних закладах. У США та провідних країнах світу СІМ застосовуються в процесі підготовки військових фахівців з 1980-х років. За даними військових аналітиків, на сьогодні співвідношення реальних та змодельованих навчань становить близько 50:50, однак у майбутньому ситуація змінюватиметься у бік зростання частки віртуальних військових заходів з огляду на потреби країн в економії коштів на військові витрати та швидкий розвиток засобів штучного моделювання й відображення обстановки.

Американські військові фахівці поділяють імітаційні моделі за призначенням на три основні групи:

— забезпечення аналізу та оцінки обстановки (оперативна робота);

— створення нових зразків озброєння та військової техніки;

— навчання особового складу, оперативної та бойової підготовки військ та штабів.

На теперішній час розрізняють наступні основні СІМ:

— реальні (live) системи, до яких відносяться традиційні військові й командно-штабні навчання (далі — КШН) із залученням штатної техніки та особового складу (бойові стрільби, проведення навчань у реальних умовах, проведення тренувань);

— віртуальні (virtual) системи представляють моделювання, в якому користувачі керують віртуальними системами (різні тренажери з керування озброєнням та військовою технікою, тренажери відпрацювання навичок прийняття рішень або навичок роботи у складі колективу);

— конструктивні (constructive) системи — процес роботи комп'ютерної програми, яка імітує дії особового складу, функціонування техніки та озброєння. Застосовуються для навчання тактики дій у складі підрозділу під час бойових дій.

Переважаючою формою оперативної та бойової підготовки штабів з'єднань і частин сухопутних військ США є КШН (тренування) з відпрацюванням завдань розгортання частин і підрозділів як з використанням комп'ютерних систем моделювання бойових дій, так і в польових умовах. У перспективі очікується подальше глобальне комплексування моделей і впровадження систем віртуальної реальності (штучного багатовимірного бойового простору) на базі телекомунікаційних мереж, покликаних забезпечити доступ як до оперативного, так і фізичного модельованого середовища, стандартизованих моделей і баз даних, а також до різного типу сценаріїв.

Найбільшу кількість СІМ запроваджено в Національній академії сухопутних військ ім. гетьмана Петра Сагайдачного. Тут використовується три системи, які різняться між собою за рівнем підрозділу, від відділення до бригади включно, та складністю сценарію проведення тренувань, навчань. Перша — Follow Me — призначена для відпрацювання тактичних навичок ланки «відділення — взвод». Follow Me InGEAR — це тактичний рівень, гра з прийняттям рішень, яка дозволяє курсантам проводити швидкі вправи на виконання, візуалізацію та планування, орієнтовані на планування, використовуючи імітаційне бойове середовище (рис. 1).

Можливість розбору дій, вбудована у Follow Me InGEAR, дозволяє курсантам переглядати, аналізувати та вивчати кожну змодельовану операцію. Крім того, експерти надають курсантам під час

гри поради як попереджати потенційні небезпеки у ході поточних дій. Друга — Battle Command — для відпрацювання тактичних навичок рівня «рота — батальйон». Програма Battle Command (Бойове управління) — це засіб імітаційного моделювання, який дозволяє командирам підрозділів та офіцерам штабів відпрацьовувати заходи з планування та проведення бойових дій. Визначені плани дій відтворюються на змодельованому полі бою. Існує можливість проводити імітаційні дії в режимі одного чи декількох гравців, за необхідності приєднуватися до сценарію програм. Крім того, під час гри можна використовувати оверлеї, супровідну документацію, плани. Кожен сценарій прив'язаний до певної місцевості. У базі даних місцевості міститься тривимірна інформація про даний географічний район та навколишнє середовище, в якому будуть діяти підрозділи (рис. 2).

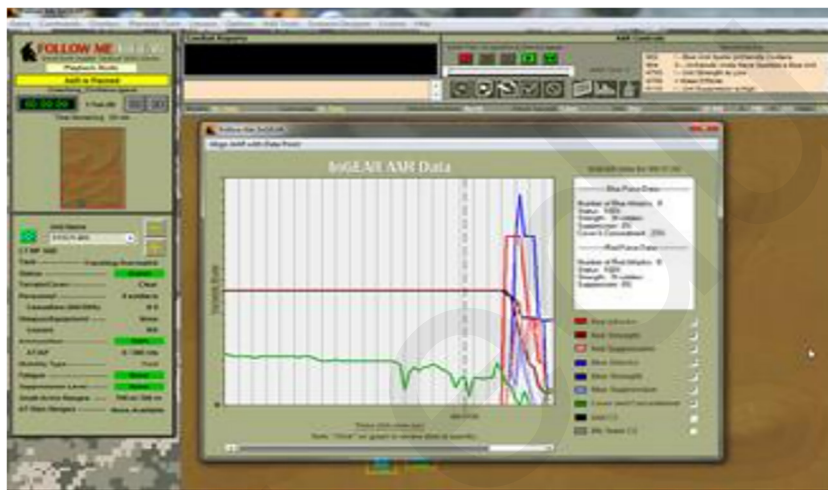

Рис. 1. Скриншот інтерфейсу системи імітаційного моделювання Follow Me InGEAR

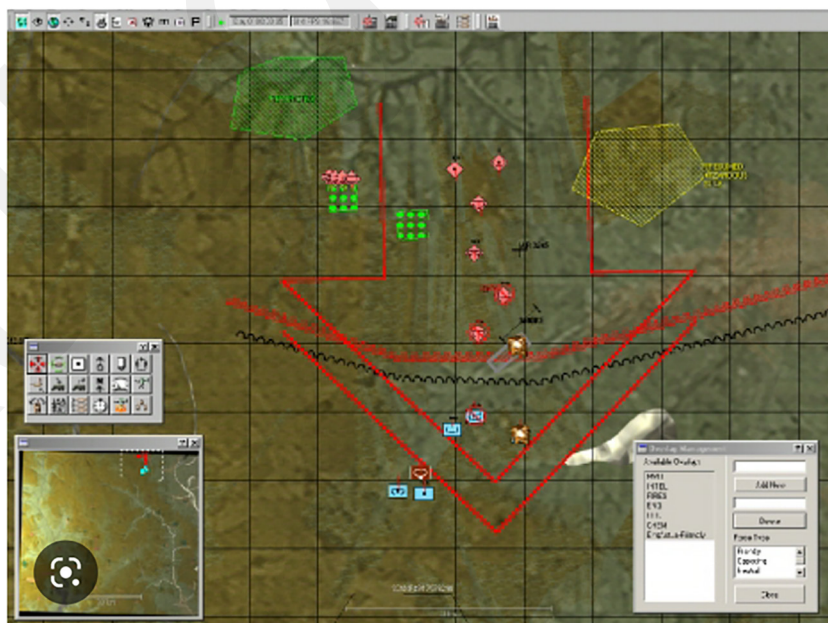

Рис. 2. Скриншот інтерфейсу системи імітаційного моделювання Battle Command

Останньою СИМ є JCATS, що дозволяє проводити тренування, навчання до рівня об'єднання включно. На даний час це програмне забезпечення запроваджене, окрім Національної академії сухопутних військ, також у Національному університеті оборони України. JCATS є однією з найпотужніших систем, представлених сьогодні на ринку конструктивних тренажерів. Система допомагає готувати війська до спектра властивих збройним силам завдань, моделювати тактику бойових дій в окремих групах та з'єднаннях на різній місцевості, включаючи райони міської забудови. JCATS призначена для моделювання дій підрозділів, частин, з'єднань згідно з прийнятим командиром рішенням у визначених умовах обстановки. Вона використовується для проведення КШН (тренувань) з метою набуття тими, хто навчається, практичного досвіду виконання службових обов'язків у бойових умовах. Важливо, що всі дії моделюються на місцевості, а не на карті. Тому природні й штучні загородження впливають на здатність виявляти, стріляти й пересуватися. База даних місцевості включає лінії рельєфу, дороги, ріки, відкриті водойми та рослинність, при цьому розміри карт можна змінювати (рис. 3) (Павленко, 2019).

Система імітаційного моделювання JCATS призначена для моделювання дій підрозділів, частин, з'єднань та об'єднань згідно з прийнятим командиром рішенням у визначених умовах обстановки. Вона використовується для проведення командно-штабних навчань з метою набуття тими, хто навчається, практичного досвіду виконання службових обов'язків у бойових умовах. О. Майстренко, Р. Бубенщиков, С. Стеців виявили можливості системи JCATS для відпрацювання дій офіцерського складу у взаємодії з підрозділами країн-членів НАТО: «...імітаційне моделювання операції багатонаціональних сил сприяє

розвитку у майбутніх офіцерів компетентності у питаннях організації взаємодії військовослужбовців з різних країн, беручи до уваги тактику їх застосування та можливостей військової екіпіровки і техніки; відпрацювання питань проведення спільних операції НАТО, це дозволяє сформулювати у майбутніх офіцерів навички оцінювання обстановки в складних умовах обстановки; військові операції різного типу (дозволяє сформулювати вміння налагоджувати співпрацю між підрозділами і військовослужбовцями різних країн); антитерористичні операції (дозволяє сформулювати навички управління військовим підрозділом під час підготовки та ведення бойових дій); заходи з тилового та технічного забезпечення (розвиток умінь організації тилового забезпечення дій підрозділу в бойових умовах)» (Майстренко, Бубенщиков, Стеців, 2020, с. 188).

Система JCATS застосовується для реалізації імітації конфліктів і тактики дій військових підрозділів, яка використовується під час проведення КШН із застосуванням ІКТ за участі різних родів військ і збройних сил. Така система імітаційного моделювання дозволяє організувати підготовку підрозділів до виконання специфічних для збройних сил завдань, створювати симуляцію тактики службово-бойових дій в окремих групах в різній обстановці. Використання імітаційної моделі бойових дій як складової професійної підготовки майбутнього офіцера, що охоплює ключові компоненти діяльності командира з управління підрозділом, дозволяє здійснювати відбір, систематизацію та структурування знань з урахуванням їх ролі й місця у вирішенні службово-оперативних завдань, а також структурувати процес підготовки для формування навичок перенесення знань на нові умови професійної діяльності, що відповідно сприяє розвитку креативності майбутніх офіцерів (Кос, 2018).

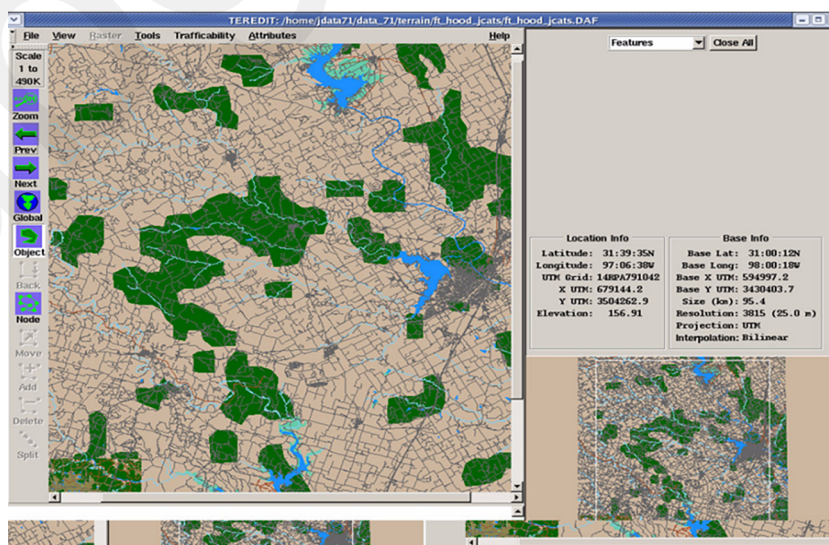

Рис. 3. Скриншот інтерфейсу системи імітаційного моделювання JCATS

Застосування JCATS у підготовці військових фахівців в Україні дозволяє:

— значно скоротити вартість тактичних, тактико-спеціальних та інших навчань, які проводяться в реальному вимірі на полігонах;

— урізноманітнити можливі сценарії бойових операцій, що дозволить досягти широкого спектру навчальних цілей та відпрацювати тактику й прийоми дій, які важко відтворити в реальному середовищі, вимагають певного допоміжного обладнання, несуть ризики екологічної безпеки та життя і здоров'я військовослужбовців;

— підвищити рівень тактичної підготовки командирів різної ланки, що в подальшому збереже життя та здоров'я військовослужбовців під час реальних бойових дій (Павленко, 2019).

У процесі формування управлінської компетентності активно використовується метод *фасилітації*. Особлива роль у фасилітаційному навчанні надається викладачу, який по відношенню до майбутніх офіцерів набуває ролі фасилітатора. К. Шевченко розкрив основні характеристики фасилітації у підготовці студентів: «співробітництво: взаємодія педагога зі студентами, а також студентів між собою, заснована на розумінні, підтримці; власна позиція: за кожним учасником визнається право на власну думку, педагог-фасилітатор зацікавлений в думці інших і не наві'язує свою; індивідуальність і рівність: кожен суб'єкт спілкування визнається особистістю, педагог-фасилітатор уважно ставиться до всіх студентів; саморозкриття: педагог-фасилітатор педагогічно компетентно виявляє свої власні почуття та емоційні переживання, знімаючи психологічні бар'єри між учасниками взаємодії; організація освітнього просторового середовища: фасилітаційна організація простору дозволяє вільно налагоджувати зоровий контакт, виконувати спільні дії, обмінюватися вербальними та невербальними засобами комунікації, емоційними станами, забезпечуючи зворотний зв'язок та взаєморозуміння» (Шевченко, 2014, с. 259–260.).

Найбільш ефективним для досягнення цілей управлінської підготовки майбутніх офіцерів ЗСУ є впровадження в освітній процес ВВНЗ таких фасилітаційних методів: «Сфокусована бесіда», «Світове кафе», «Консенсус», «Метод динамічної фасилітації», «Метод графічної фасилітації», «Вихід за рамки», «Саміт позитивних змін», «Синтез думок», «Спільний проект», «Мікрофон», «Аналіз ситуації (Case Study)», «Дерево рішень», «Драматизація», «Займи позицію». До найбільш ефективних програмних засобів та інформаційно-комунікаційних технологій, для реалізації фасилітації в управлінській підготовці майбутніх офіцерів ЗСУ, належать WebEx із можливістю об'єднання курсантів у творчі групи в Breakout rooms, а також додаток Mentimeter — як конструктор навчальних завдань та інструмент для збору думок

і очікувань студентів всієї групи. Інструкції для підготовки творчих навчальних завдань подаються в YouTube, а також надсилаються у групу у месенджер. Використання онлайн-дошки Padlet є корисним і може замінити фасилітаційну дошку, до якої можна чіпляти віртуальні стікери, а також створювати групові презентації у вигляді інтелект-карт як у асинхронному, так і синхронному режимах роботи (Волошко, 2016).

Під час навчання майбутніх офіцерів підрозділів зв'язку у ВІТІ широко впроваджується принцип *поєднання навчання і досліджень*. Науково-дослідницька робота курсантів виконується в різних формах, що забезпечує формування у закладі атмосфери творчості та активного залучення курсантів до наукових досліджень. Під час викладання дисциплін циклу професійної підготовки використовуються форми й методи, що базуються на наукових дослідженнях. У процесі навчання для здобувачів вищої освіти широко застосовуються інноваційні технології навчання, розроблення кейсів, міні-ігор, проблемно-ситуаційних практик навчання, що своєю чергою заохочує курсантів до самостійного проведення досліджень. На кафедрі автоматизованих систем управління функціонує мережева академія «Cisco» та віртуальна лабораторія для моделювання мереж «EVE-NG». На їх базі проводиться робота, спрямована на створення інформаційних технологій та систем спеціального призначення. Також важливу роль у цьому процесі відіграє військово-наукове товариство закладу, кількість учасників якого зростає з кожним роком. Традиційним стає проведення круглих столів, конкурсів наукових рефератів, всеукраїнських курсантських науково-практичних конференцій (онлайн). Зміст цих заходів у ВІТІ і освітнього процесу загалом обумовлений цілями та потребами суспільства, держави, ЗС України, системою знань, умінь і навичок, професійних, управлінських і лідерських якостей, що мають бути сформованими в процесі навчання майбутніх офіцерів (Освітня програма ВІТІ, 2023).

Також ефективними для формування управлінської компетентності в рамках професійної підготовки майбутніх офіцерів у вищих військових навчальних закладах є *тренінгові технології*.

Під поняттям «тренінг» розуміють будь-яку навчальну програму, створену для того, щоб у результаті був отриманий продукт у вигляді особистості, здатної на окрему необхідну реакцію. Відповідно, тренінг розвитку управлінської компетентності є заходом організованого спілкування, у процесі якого вирішуються проблеми, пов'язані із особистісним розвитком, формується комунікативна й управлінська компетентність, знімаються стереотипи й вирішуються особистісні проблеми учасників з метою набуття навичок подолання психологічних бар'єрів у військовому ко-

лективі. Такий вид підготовки можна проводити безпосередньо у підрозділі, як захід психологічної підготовки командирів і особового складу, а також — поза підрозділом. Програма тренінгу може бути впроваджена в різних військових підрозділах і адаптована залежно від обстановки, типу підрозділу, особливостей персоналу відомств тощо (Бойко, Миценко, Романишин, 2009, с. 151).

Тренінгові програми для розвитку управлінської компетентності умовно можна поділити на програми для вже діючих керівників і програми для кандидатів. Тренінги для управлінців розробляються для формування навичок прийняття ефективних рішень, здатності управляти підрозділом, співпрацювати, не допускати маніпуляції. Тренінги для другої групи організуються з метою формування асертивної поведінки управлінців (самостійної, упевненої поведінки) (Панок, Титаренко, Чепелева, 1999).

Для формування управлінської компетентності використовуються такі тренінги: «Хто я?» — тренінг усвідомлення особистісних якостей, беручи до уваги будь-які її характеристики; «Хаші» — тренінг навичок вирішувати проблемні ситуації, намагаючись потрапити у середину кола, яке утворюють інші учасники; «Крок назустріч» — тренінг умінь позитивно оцінювати інших через похвалу; «Я в професії» — тренінг усвідомлення рис особистості, які потрібні управлінцям через їх озвучення (Шапран, с. 143–146).

Водночас інтерактивними техніками для проведення тренінгів управлінців є такі: думай — об'єднайся — ділись, брейнстормінг, психогімнастика, інтерактивні лекції, групова робота, дискусії у мікрогрупах, аналіз комунікативних ситуацій, дебріфінг, метод незакінчених речень, творчі завдання, домашні завдання, рольові та ділові ігри.

Також у ВІТІ проводиться низка професійно орієнтованих тренінгів. Так, у ВВНЗ розгорнуто та впроваджено навчально-тренувальний комплекс, який має найсучаснішу програмну платформу, що дозволяє здійснювати контроль фізичного, програмного та віртуального середовища, впроваджувати та керувати сценаріями проведення тренувань, практичних вправ за напрямом захисту інформації та кіберзахисту, зокрема з можливістю віддаленого підключення користувачів з інших військових частин та організацій.

Науково-педагогічні працівники кафедри пройшли сучасні курси в межах NATO DEEP eAcademy, Network vulnerability Assessment, NATO school Oberammergau.

На кафедрі бойового застосування підрозділів зв'язку офіцери та курсанти беруть участь у відпрацюванні тренування зі зв'язку у стратегічному командно-штабному навчанні «Об'єднані зусилля» та конференції щодо досвіду військ зв'язку ЗС України. Крім цього, впроваджені та проведені

заняття з офіцерами штабу частин зв'язку щодо планування бойового застосування за стандартами НАТО (MDMP). Також курсанти та офіцери кафедри взяли участь у навчаннях CWIX та EU4DigitalUA.

На кафедрі загальновійськових дисциплін відповідно до плану розвитку навчально-матеріальної бази було реалізовано наступне: введений в експлуатацію спеціалізований навчальний клас загальної тактики, який дозволяє проводити заняття з тактичних дисциплін кафедри за стандартами НАТО; отримано навчально-тренувальні медичні засоби (манекени, турнікети), що дозволило більш ефективно проводити заняття з питань надання домедичної допомоги пораненим, та вдосконалено спеціалізований навчальний клас інженерної підготовки.

Науково-педагогічні працівники кафедри військово-гуманітарних дисциплін приділяють особливу увагу розвитку військового лідерства та менеджменту як фундаменту ЗСУ, бойової підготовки військовослужбовців. Через систему методичних та педагогічних заходів відбувається передача, засвоєння, примноження й використання знань, умінь та набуття компетентностей, що яскраво виявляється під час навчально-наукової діяльності курсантів (Батьківщина та честь, 2021).

Висновки. Управлінська компетентність майбутніх офіцерів підрозділів зв'язку — це багатогранне поняття, що охоплює широкий спектр знань, умінь та особистісних якостей, необхідних для ефективного управління системами зв'язку в сучасних динамічних умовах. Системний підхід до її формування є ключовим для підготовки висококваліфікованих фахівців. У статті було проаналізовано й узагальнено досвід застосування передових технологій формування управлінської компетентності в процесі професійної підготовки майбутніх офіцерів через застосування в освітньому процесі Військового інституту телекомунікацій та інформатизації імені Героїв Крут: ділових (командно-штабних) ігор, навчання на основі імітаційного моделювання; інформаційно-комунікативних технологій; тренінгових технологій і методів фасилітації; проблемного навчання та ситуаційного підходу, що забезпечує цілісність, безперервність й професійну орієнтованість освітнього процесу у ВВНЗ. Розглянуто специфіку застосування інноваційних засобів для підготовки офіцерів зв'язку: проводиться низка професійно орієнтованих тренінгів, розгорнуто та впроваджено навчально-тренувальний комплекс із програмною платформою, що дозволяє здійснювати контроль фізичного, програмного та віртуального середовища, впроваджувати та керувати сценаріями проведення тренувань, практичних вправ за напрямом захисту інформації та кіберзахисту, зокрема з можливістю віддаленого підключення користувачів з інших військових частин та ор-

ганізацій. Застосування зазначених інноваційних засобів відбувається в межах формальної, неформальної та інформальної освіти, водночас вони мають різний рівень впливу на формування управлінської компетентності майбутніх офіцерів підрозділів зв'язку.

Напрямами подальших наукових розвідок вважаємо розробку методичних рекомендацій для науково-педагогічних працівників вищих військових навчальних закладів України щодо формування управлінської компетентності майбутніх офіцерів-зв'язківців ЗСУ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Батьківщина та честь. Військовий інститут телекомунікацій та інформатизації імені Героїв Крут. Головний редактор К. Климченко. 2021 р., грудень. URL: https://www.viti.edu.ua/files/newspaper/magazine_59.pdf
2. Бойко О., Миценко Д., Романишин А. Психологопедагогічний практикум лідерства командира взводу (роти) : навч.- метод. посібн. Львів : АСВ, 2009. 153 с.
3. Відомості про самооцінювання освітньої програми 49847 «Інформаційні системи та технології». Військовий інститут телекомунікацій та інформатизації ім. Героїв Крут. URL: [https://www.viti.edu.ua/files/accreditation/2023/Statement%20of%20self-esteem%20EPP%20126%20\(2023\).pdf](https://www.viti.edu.ua/files/accreditation/2023/Statement%20of%20self-esteem%20EPP%20126%20(2023).pdf)
4. Волошко Г. Фасилітативний підхід у діяльності викладача як сучасний напрям реформування вищої освіти. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2016. № 9(63). С. 96–106.
5. Кос М. Імітаційне моделювання в процесі професійної підготовки майбутніх офіцерів тактичного рівня як науково-педагогічна проблема. *Young Scientist*. № 5(57). 2018. С. 112–115.
6. Майстренко О. Бубенчиков Р., Стеців С. Застосування засобів імітаційного моделювання у процесі підготовки майбутніх офіцерів Збройних сил України до виконання службових обов'язків. *Information Technologies and Learning Tools*. № 75. 2020. С. 186–201.
7. Мірошніченко В. Педагогічна гра у змісті професійної підготовки курсантів. *Вісник Житомирського державного ун-ту ім. І. Франка*. Вип. 24. 2005. С. 102–105.
8. Основи практичної психології / В. Панок, Т. Титаренко, Н. Чепелева та ін.: підручник. Київ, 1999. 536 с.
9. Павленко О. Напрямки запровадження систем імітаційного моделювання під час підготовки військових фахівців. *Пріоритетні напрямки розвитку телекомунікаційних систем та мереж спеціального призначення. Застосування підрозділів, комплексів, засобів зв'язку та автоматизації в операції Об'єднаних сил*: зб. матеріалів XII науково-практ. конф. 14–15 листопада 2019 р. С. 177–178.
10. Повстин О. Формування управлінських якостей у майбутніх фахівців у галузі безпеки людини. *Молодь і ринок*. № 1(156). 2018. С. 127–135.
11. Собко В. Деталізація структури моделі розвитку професійної компетентності офіцерів-прикордонників у фаховій підготовці шляхом використання ділових ігор. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*. № 1(7). 2013. С. 216–219.
12. Шапран О. Технології формування управлінської компетентності майбутніх керівників у системі післядипломної педагогічної освіти. *Наукові праці. Педагогіка*. Випуск 239. Том 251. 2014. С. 143–146.
13. Шевченко К. Педагогічна фасилітація у контексті професійної компетентності вчителя. *Психологічні науки*. Вип. 2.13(109). 2014. С. 258–263.

REFERENCES

- Batkivshchyna ta chest*. (2021). [Motherland and Honour]. Kruty Heroes Military Institute of Telecommunications and Information Technology, Ed. K. Klymchenko, December 2021 [in Ukrainian]. https://www.viti.edu.ua/files/newspaper/magazine_59.pdf
- Boyko, O., Mytsenko, D., & Romanyshyn, A. (2009). *Psykhologo-pedahohichnyi praktykum liderstva komandyra vzvodu (roty)* [Psycho-Pedagogical Practicum of Platoon (company)] Commander's Leadership]. Training-method. manual, Lviv: ASV, 153 p. [in Ukrainian].
- Kos, M. (2018). *Imitatsiine modeliuвання v protsesi profesiinoy pidhotovky maibutnikh ofitseriv taktychnoho rivnia yak naukovo-pedahohichna problema* [Simulation Modelling in a Process of Professional Training of Future Officers at the Tactical Level as a Scientific-Pedagogical Problem]. *Young Scientist*, No. 5 (57), May, 112–115 [in Ukrainian].
- Maistrenko, O., Bubenshchikov, R., & Stetsiv, S. (2020). *Zastosuvannya zasobiv imitatsiinoho modeliuвання u protsesi pidhotovky maibutnikh ofitseriv zbroinykh syl Ukrainy do vykonannya sluzhbovykh oboviazkiv* [The Use of Simulation Modelling Tools in a Practical Training for the Prospective Officers of the Armed Forces of Ukraine]. *Information Technologies and Learning Tools*, 75, 186–201 [in Ukrainian].
- Miroshnichenko, V. (2005). *Pedahohichna hra u zmisti profesiynoyi pidhotovky kursantiv* [Pedagogical Game in the Content of Professional Training of Cadets]. *Journal of Zhytomyr Ivan Franko State University. Pedagogical Sciences*, Vol. 24, 102–105 [in Ukrainian].

Osnovy praktychnoi psykholohii. (1999). [Fundamentals of Practical Psychology]. Eds. V. Panok, T. Tytarenko, N. Chepeleva, et. al, textbook, Kyiv, 536 p. [in Ukrainian].

Pavlenko, O. (2019). Napriamky zaprovadzhennia system imitatsiinoho modeliuvannia pid chas pidhotovky viiskovykh fakhivtsiv [Directions of introduction of simulation modeling systems while the training military specialists]. «Priority areas of development of telecommunication systems and special purpose networks. The use of units, complexes, means of communication and automation in the operation of the United Forces»: coll. of materials XII scientific and practical. conf. (November 14–15, 2019), 177–178 [in Ukrainian].

Povstyn, O. (2018). Formuvannia upravlinskykh yakostei u maibutnikh fakhivtsiv u haluzi bezpeky lyudyny [The Forming of Management Qualities in Future Specialists in the Field of Human Security]. *Youth and Market*, 1(156), 127–135 [in Ukrainian].

Shapran, O. (2014). Tekhnolohii formuvannia upravlinskoï kompetentnosti maibutnikh kerivnykiv u systemi pisladyplomnoi pedahohichnoi osvity [Technologies for the Formation of Management Competence of Future Managers in the System of Postgraduate Pedagogical Education]. *Scientific works. Pedagogy*, Issue 239, Volume 251, 143–146 [in Ukrainian].

Shevchenko, K. (2014). Pedahohichna fasylytatsiia u konteksti profesiinoï kompetentnosti vchytelia [Pedagogical Facilitation in the Context of the Teacher's Professional Competence]. *Psychological Sciences*, Vol. 2.13(109), 258–263 [in Ukrainian].

Sobko, V. (2013). Detalizatsiia struktury modeli rozvytku profesiinoï kompetentnosti ofitseriv-trykordonnykiv u fakhovii pidhotovtsi shliakhom vykorystannia dilovykh ihor [Detailing the Structure of the Model of Development of Professional Competence of Border Officers in Professional Training by Using Business Games]. *Collection of scientific works of the Khmelnytskyi Institute of Social Technologies of the University «Ukraine»*, 1 (7), 216–219 [in Ukrainian].

Vidomosti pro samoociniuvannia osvitnoi prohramy 49847 «Informatsiini systemy ta tekhnolohii», 2023 [Information on the self-evaluation of the educational program 49847 «Information Systems and Technologies»]. Kruty Heroes Military Institute of Telecommunications and Information Technology [in Ukrainian]. [https://www.viti.edu.ua/files/accreditation/2023/Statement%20of%20self-esteem%20EPP%20126%20\(2023\).pdf](https://www.viti.edu.ua/files/accreditation/2023/Statement%20of%20self-esteem%20EPP%20126%20(2023).pdf)

Voloshko, H. (2016). Fasyiatyvnyi pidkhid u diialnosti vykladacha yak suchasnyi napriam reformuvannia vyshchoi osvity [Facilitating Approach in Teacher's Activities as a Modern Direction of Higher Education Reforming]. *Pedagogical Sciences: Theory, history, innovative technologies*, 9 (63), 96–106 [in Ukrainian].

Oleh PAVLENKO,

Candidate of Pedagogical Sciences,
Head of General Tactics Department,
Kruty Heroes Military Institute of Telecommunications
and Information Technology,
45/1 Knyaziv Ostrozkykh St,
Kyiv, Ukraine

oleg_pavlenko2003@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0001-8752-1949>

Serhii ZABOLOTNY,

Candidate of Psychological Sciences, Senior Researcher,
Head of the Department of Psychology, Pedagogy
and Socio-Economic Disciplines,
Bohdan Khmelnytskyi National Academy
of the State Border Guard Service of Ukraine,
46 Shevchenko St,
Khmelnyskyi, Ukraine

ZSergij1978@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0003-3714-8570>

Olena ZABOLOTNA,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Border Control,
Bohdan Khmelnytskyi National Academy
of the State Border Guard Service of Ukraine,
46 Shevchenko St,
Khmelnyskyi, Ukraine

zabolotna250482@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0001-8501-0555>

Natalia POTAPCHUK,

Doctor of psychological sciences, Professor,
Leading Researcher at Scientific and Leadership Department,
Bohdan Khmelnytskyi National Academy
of the State Border Guard Service of Ukraine,
46 Shevchenko St,
Khmelnyskyi, Ukraine

natapotapchuk@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-8303-6196>

Iryna KOVALSKA,

Candidate of Psychological Sciences, Senior Researcher,
Leading Researcher at Scientific and Leadership Department,
Bohdan Khmelnytskyi National Academy
of the State Border Guard Service of Ukraine,
46 Shevchenko St,
Khmelnyskyi, Ukraine

kora_1@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-7440-2497>

INNOVATIVE APPROACHES TO FORMING MANAGEMENT COMPETENCE OF FUTURE OFFICERS AT HIGHER MILITARY EDUCATION INSTITUTIONS IN UKRAINE

The article analyses and summarises the experience of applying innovative approaches to the formation of managerial competence of future officers of communications units in the process of professional training in higher military education institutions in Ukraine. It is determined that the training methods and the technology for the formation of managerial competence of future officers of communications units are determined taking into account the functions of managerial activity of the officers of the specified units and the set of managerial qualities that need to be improved in order to form a complex of components of the managerial competence of a qualified head of a military unit. The authors characterised the peculiarities of the formation of management competence of future officers through the use in the educational process of higher military education institutions in Ukraine: professional (command and staff) games, training based on simulation modeling; information and communication technologies; training technologies and facilitation methods; problem-based learning and situational approach, which ensures the integrity, continuity and professional orientation of the educational process in higher military education institutions in Ukraine regarding the formation of managerial competence of future officers of communications units. It was found that the use of simulation modeling systems in the training of military specialists allows: to significantly reduce the cost of tactical, tactical-special and other exercises, which are carried out in a real dimension on training grounds; to diversify the possible scenarios of combat operations, which will allow to achieve a wide range of training goals and practice tactics and techniques of actions that are difficult to reproduce in a real environment and require certain auxiliary equipment, carry risks to environmental safety and the life and health of military personnel; to increase the level of tactical training of commanders of various ranks, which in the future can save the lives and health of servicemen during real combat operations.

Keywords: managerial competence, approaches, future officers of communications units, professional training, higher military education institution.

Стаття надійшла до редакції: 03.07.2024

Прийнято до друку: 26.12.2024